

The Evaluation of Criminalization of Begging in the Light of the Filter Standard

Morteza Arefi¹

1. Assistant Professor, Department of Law, Faculty of Humanities, Bu Ali Sina University, Hamedan, Iran.
Email: m.arefi@basu.ac.ir

S.D.I.L.
The SD Institute of Law
Research & Study

انجمن علمی حقوق ایران

انجمن علمی حقوق ایران

Publisher:

Shahr-e- Danesh
Research And Study
Institute of Law

Article Type:

Original Research

DOI:

10.22034/JCLC.2022.346825.1709

Received:

23 October 2022

Accepted:

8 August 2022

Published:

1 March 2023

ABSTRACT

Criminalization is a rational process based on the principles, norms and economic, social, cultural and political structure that governs any society, the result of which is the prohibition of committing or omission a behavior with a criminal response. Completing this process and criminalizing a behavior involves going through various stages. As one of the philosophers of criminal law, Jonathan Schonscheck cites the three filters of principles, presumptions, and practical consequences of criminality as obstacles to criminal lawmakers. Accordingly, the present study is in the position of evaluating the criminalization of begging in the light of "Schonscheck" view; Behavior that is considered a crime under Article 712 of the 1996 Islamic Penal Code. The findings of this study indicate that the

Copyright & Creative Commons:

© The Author(s). 2021 Open Access. This article is licensed under a Creative Commons Attribution Non-Commercial License 4.0, which permits use, distribution and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited. To view a copy of this licence, visit <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>.

legislator's decision to criminalize begging has no strong theoretical underpinnings and that none of the principles of criminalization (eg, the principle of harm, paternalism, moralism and perfectionism) can justify the prohibition of such behavior. In addition, its sanction violates governments' human rights obligations to ensure minimum welfare. Begging is an example of an imported crime that has entered the arsenal of criminal law by simply imitating the laws of some countries and without considering the realities of Iranian society. In this regard, it is suggested that 1) this behavior should be considered a crime only if it is accompanied by the exploitation of children and adolescents, and 2) the legislator while decriminalizing begging, should include this behavior in the realm of social policy and not criminal.

Keywords: Criminalization, Begging, Jonathan Schonsheck, Liberty, Decriminalization.

Funding: The author(s) received no financial support (funding, grants, and sponsorship) for the research, authorship, and/or publication of this article.

Author Contributions:

Morteza Arefi: Conceptualization, Methodology Software, Validation, Formal Analysis, Investigation, Resources, Data Curation, Writing - Original Draft, Writing - Review & Editing, Visualization, Supervision, Project Administration.

Competing interests: The author declare that they have no competing interests.

Citation:

Arefi, Morteza. "The Evaluation of Criminalization of Begging in the Light of the Filter Standard" *Journal of Criminal Law and Criminology* 10, no. 20 (March 1, 2023): 151-176.

E x t e n d e d   A b s t r a c t

Criminalization is a rational process based on the principles, norms and economic, social, cultural and political structure that governs any society, the result of which is the prohibition of committing or omission a behavior with a criminal response. Completing this process and criminalizing a behavior involves going through various stages. As one of the philosophers of criminal law, Jonathan Schonscheck cites the three filters of principles, presumptions, and practical consequences of criminality as obstacles to criminal lawmakers. Accordingly, the present study is in the position of evaluating the criminalization of begging in the light of "Schonscheck" view; Behavior that is considered a crime under Article 712 of the 1996 Islamic Penal Code.

Philosophers of criminal law have tried to explain the rules and criteria in this regard by asking questions about why an act should be criminalized. One of these philosophers is "Jonathan Shenshak" who in his book "On Criminalization: An Essay on the Philosophy of Criminal Law" mentions one of the criteria of criminalization as "filters" and in this work he mentions the three principle filter, presuppositions and consequences and criminalization It is justified if it successfully passes all three stages. In this regard, the main concern of this research is the answer to the question whether the criminalization of begging in Iran's criminal justice system is based on the aforementioned principles and rules or not. In other words, is begging contrary to the theoretical principles that justify criminal intervention? And is the only way to deal with this behavior is criminal intervention? And what are the practical consequences of criminalizing this behavior and has the legislator paid attention to these consequences or not?

Begging as a social phenomenon exists in all societies, both developed and developing. Unequal distribution of wealth, unequal opportunities, economic gap between upper and lower countries and discrimination are among the causes of this phenomenon. Dealing with these causes is one of the duties of the government and among their human rights obligations. In this regard, in the third principle of the Constitution of the Islamic Republic of Iran, tasks for the government have been mentioned, among which are the removal of unfair discrimination and the creation of fair facilities for everyone in all material and spiritual fields (paragraph 9). Also, in the 43rd principle, the eradication of poverty is stated among the goals of the economic system of the Islamic Republic of Iran.

The findings of this study indicate that the legislator's decision to criminalize begging has no strong theoretical underpinnings and that none of the principles of criminalization (e.g., the principle of harm, paternalism, moralism and perfectionism) can justify the prohibition of such behavior. In addition, its sanction violates governments' human rights obligations to ensure minimum welfare. Begging is an example of an imported crime that has entered the arsenal of criminal law by simply imitating the laws of some countries and without considering the realities of Iranian society. In this regard, it is suggested that 1) this behavior should be considered a crime only if it is accompanied by the exploitation of children and adolescents, and 2) the legislator while decriminalizing begging, should include this behavior in the realm of social policy and not criminal.

In terms of evaluating the criminalization of begging in the light of the refinement criteria, it can be said that even if we accept that criminal intervention against this behavior is justified based on the principle of harm, but the government in Iran's legal system can never claim that it applies all welfare measures and protections to its citizens. It is closed and yet some of them have turned to begging, so it can be said that the criminalization of begging in the most optimistic case will stop in the second filter.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

ارزیابی جرم‌انگاری تکدی در پرتو معیار پالایش

مرتضی عارفی^۱

۱. استادیار، گروه حقوق، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه بوعلی سینا، همدان، ایران.

Email: m.arefi@basu.ac.ir

چکیده:

جرم‌انگاری فرآیندی خردمحور و مبتنی بر اصول، موازن و ساختار اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی حاکم بر هر جامعه است که برآیند آن اعلام ممنوعیت انجام یک رفتار یا ترک آن توأم با واکنش کیفری است. تکمیل این فرآیند و جرم‌انگاری یک رفتار متضمن عبور از مراحل گوناگون است. «جانانان شنشک»، به عنوان یکی از فلاسفه حقوق کیفری، سه صافی اصول، پیش‌فرض‌ها و پیامدهای عملی جرم‌انگاری را به عنوان موانع پیش‌روی قانونگذاران کیفری ذکر می‌کند. بر این اساس، پژوهش حاضر در مقام ارزیابی جرم‌انگاری تکدی در پرتو دیدگاه «شنشک» است؛ رفتاری که به موجب ماده ۷۱۲ قانون مجازات اسلامی ۱۳۷۵ جرم محسوب شده است.

یافته‌های حاصل از این پژوهش گویای آن است که تصمیم قانونگذار در

1. Jonathan Schonsheck

کپی‌رایت و مجوز دسترسی آزاد:

کپی‌رایت مقاله در مجله پژوهش‌های حقوقی نزد نویسندگان (ها) حفظ می‌شود. کلیه مقالاتی که در مجله پژوهش‌های حقوقی منتشر می‌شوند با دسترسی آزاد هستند. مقالات تحت شرایط مجوز Creative Commons Attribution Non-Commercial License 4.0 منتشر می‌شوند که اجازه استفاده، توزیع و تولید مثل در هر رسانه‌ای را می‌دهد، به شرط آنکه به مقاله استناد شود. جهت اطلاعات بیشتر می‌توانید به صفحه سیاست‌های دسترسی آزاد نشریه مراجعه کنید.

نوع مقاله:

پژوهشی

DOI:

10.22034/JLC.2022.346825.1709

تاریخ دریافت:

۱ آبان ۱۴۰۱

تاریخ پذیرش:

۱۷ مرداد ۱۴۰۱

تاریخ انتشار:

۱۰ اسفند ۱۴۰۱

جرم پنداشتن تکدی از پشتوانه نظری قوی برخوردار نیست و هیچ یک از اصول جرم‌انگاری (به عنوان نمونه اصل زیان، پدرسالاری، اخلاق‌گرایی و کمال‌گرایی) نمی‌توانند توجیه‌کننده ممنوعیت این رفتار باشند. به علاوه تجریم آن با تعهدات حقوق بشری دولت‌ها در تضمین حداقل‌های رفاهی مغایر است. در واقع تکدی مصداق یک جرم وارداتی است که با تقلید محض از قوانین برخی کشورها و بدون توجه به واقعیت‌های جامعه ایران، وارد زرادخانه حقوق کیفری شده است. در این راستا پیشنهاد می‌شود (۱) این رفتار صرفاً در صورتی جرم محسوب شود که با بهره‌کشی از اطفال و نوجوانان توأم باشد؛ و (۲) قانونگذار ضمن جرم‌زدایی از تکدی، این رفتار را در قلمرو سیاست‌گذاری اجتماعی و نه کیفری بگنجانند.

کلیدواژه‌ها:

جرم‌انگاری، تکدی، جانانان شنشک، آزادی، جرم‌زدایی.

حامی مالی:

این مقاله هیچ حامی مالی ندارد.

مشارکت نویسندگان:

مرتضی عارفی: مفهوم‌سازی، روش‌شناسی، استفاده از نرم‌افزار، اعتبارسنجی، تحلیل، تحقیق و بررسی، منابع، نظارت بر داده‌ها، نوشتن - پیش‌نویس اصلی، نوشتن - بررسی و ویرایش، تصویرسازی، نظارت، مدیریت پروژه.

تعارض منافع:

بنابر اظهار نویسنده این مقاله تعارض منافع ندارد.

استناددهی:

عارفی، مرتضی. «ارزیابی جرم‌انگاری تکدی در پرتو معیار پالایش». مجله پژوهش‌های حقوق جزا و جرم‌شناسی، ۱۰، ش. ۲۰ (۱۰ اسفند، ۱۴۰۰): ۱۵۱-۱۷۶.

مقدمه

بنا به فلسفه سیاسی مقبول و مردم‌سالار، شهروندان با روی‌گردانی آگاهانه از برخی آزادی‌های فردی، دولت را تشکیل می‌دهند لذا قدرت دولت برخاسته از اراده شهروندان و مبنای مشروعیت اقدامات دولت، رضایت آنها است. بر این اساس، دولت برای مداخله در حوزه حقوق و آزادی‌های فردی نیازمند دلایل متقن است و در این میان «مداخله کیفری»^۱ که مهم‌ترین و قوی‌ترین نوع مداخله است عمیقاً محتاج توجیهات منطقی و اقناع‌کننده است.

جرم‌انگاری تصمیم مرجع قانونی و صلاحیت‌دار، در تعیین اعمال ممنوعه و ضمانت اجرای نقض آنهاست. این فرآیند در جوامع مردم‌سالار و مبتنی بر قانون بایستی مبتنی بر اصول و موازینی باشد که ازجمله آنها اندیشه سیاسی حاکم بر دولت، الگوی اقتصادی و رفاهی مدنظر حاکمیت و همچنین ساختار فرهنگی و فکری حاکم بر جامعه و شهروندان است.

بر طبق اصول لیبرالیسم حق دولت برای دخالت در زندگی خصوصی و مدنی باید با قیودی نیرومند محدود گردد. اساس فلسفی چنین نظری این است که همه انسان‌ها از خرد بهره‌مندند و خردمندی ضامن آزادی آنهاست^۲؛ بنابراین از آنجاکه اصل بر آزادی انسان است و اعمال محدودیت در نتیجه جرم‌انگاری، استثنا محسوب می‌شود همواره آماره‌ای به نفع آزادی افراد وجود دارد^۳ و از آنجاکه جرم‌انگاری به معنای مداخله حداکثری و قوی دولت در حوزه حقوق و آزادی‌های فردی شهروندان است لذا مداخله کیفری بایستی متکی به دلایلی معقول باشد؛ به دیگر سخن، جرم‌انگاری بایستی از چنان قوتی برخوردار باشد که مقبول شهروندان قرار بگیرد و الا قانون مورد تصویب در بهترین حالت متروک باقی خواهد ماند و در مواردی انگ حمایت از فرادستان و مبارزه کیفری با تهیدستان را بر پیشانی حاکمیت حک خواهد کرد.

فلاسفه حقوق کیفری با طرح پرسش‌هایی مبنی بر چرایی جرم‌انگاری یک عمل تلاش کرده‌اند ضوابط و معیارهایی را در این خصوص تبیین کنند. یکی از این فلاسفه «جاناتان شنشک» است که در کتاب «درباره جرم‌انگاری: مقاله‌ای در باب فلسفه حقوق جزا»^۴ یکی از معیارهای جرم‌انگاری را «صافی‌ها»^۵

1. Criminal Intervention

۲. حسین بشیریه، تاریخ اندیشه‌های سیاسی در قرن بیستم؛ لیبرالیسم و محافظه کاری (تهران: نشر نی، ۱۳۷۹)، ۱۱.

۳. محمد جعفر حبیب‌زاده و امیر حمزه زینالی، «درآمدی بر برخی محدودیت‌های عملی جرم‌انگاری»، نامه حقوقی مفید ۴۹

۴. (۱۳۸۴)، ۴.

4. On Criminalization: An Essay in the Philosophy of the Criminal Law

5. Filters

ذکر می‌کند و در این اثر از سه صافی اصول، پیش‌فرض‌ها و پیامدها نام می‌برد و جرم‌انگاری را در صورتی موجه می‌داند که با موفقیت از هر سه مرحله عبور کند. در این راستا دغدغه اصلی این پژوهش پاسخ به این سؤال است که آیا جرم‌انگاری تکدی در نظام عدالت کیفری ایران مبتنی بر اصول و ضوابط مذکور است یا خیر؟ به دیگر سخن آیا تکدی مغایر اصول و مبانی نظری است که مداخله کیفری را توجیه می‌کند؟ و اینکه آیا تنها راه مقابله با این رفتار مداخله کیفری است؟ و پیامدهای عملی جرم‌انگاری این رفتار کدام است و آیا قانونگذار به این پیامدها التفات داشته است یا خیر؟

اهمیت این پژوهش در آن است که یکی از حقوق بنیادین شهروندان حق بر اشتغال است که در اصل بیست و هشتم قانون اساسی جمهوری اسلامی^۶ به صراحت بر آن تأکید شده است و تکدی که در ماده ۷۱۲ ق.ا.م.ا.^۷ ۱۳۷۵ جرم‌انگاری شده وضعیت برخی شهروندان است که به دلیل قصور دولت در تضمین حق بر اشتغال، روی به این وضعیت آورده‌اند به ویژه آنکه در قسمت اول این ماده امرار معاش از طریق تکدی جرم محسوب شده و عبارت «چنانچه با وجود توان مالی مرتکب عمل فوق شود» در قسمت دوم ماده گویای آن است که صدر ماده رفتار شهروندی را جرم محسوب کرده که به دلیل عدم استطاعت مالی مرتکب تکدی شده است. در واقع پیام این ماده آن است که دولت نه‌تنها به تکلیف خود مبنی بر تضمین حق بر اشتغال که در زمره حق‌های مثبت است عمل نکرده است بلکه در مقام مدعی، رفتار شهروندی را که به دلیل عدم توان مالی گدایی و سائلی می‌کند جرم می‌داند.

مرور پیشینه پژوهش گویای آن است که پژوهش در حوزه جرم‌انگاری تکدی با تأکید بر اصول جرم‌انگاری «جانانان شنشک» با این کیفیت سابقه نداشته است. محمودی جانکی در سال ۱۳۸۲، از رساله دکتری خود با عنوان «مبانی، اصول و شیوه‌های جرم‌انگاری» دفاع کرده است. مطالب مذکور در این اثر کلی و ناظر به همه جرایم است. حبیب‌زاده و زینالی در مقاله‌ای با عنوان «درآمدی بر برخی محدودیت‌های عملی جرم‌انگاری» با ذکر مختصر سه صافی بیان شده از سوی «شنشک»، به بررسی صافی سوم (پیامدها) به‌طور کلی و نه تمرکز بر جرمی خاص پرداخته‌اند. هادی تبار و علیپور نیز در مقاله

۶. اصل ۲۸ قانون اساسی در این زمینه بیان می‌دارد: هر کس حق دارد شغلی را که بدان مایل است و مخالف اسلام و مصالح عمومی و حقوق دیگران نیست، برگزیند. دولت موظف است با رعایت نیاز جامعه به مشاغل گوناگون، برای همه افراد امکان اشتغال به کار و شرایط مساوی را برای احراز مشاغل ایجاد نماید.

۷. ماده ۷۱۲: هر کس تکدی یا کلاشی را پیشه خود قرار داده باشد و از این راه امرار معاش نماید یا ولگردی نماید به حبس از یک تا سه ماه محکوم خواهد شد و چنانچه با وجود توان مالی مرتکب عمل فوق شود علاوه بر مجازات مذکور کلیه اموالی که از طریق تکدی و کلاشی به دست آورده است مصادره خواهد شد.

«جرم‌زدایی از جرایم ولگردی و تکدی‌گری» یکی از معایب جرم‌انگاری ولگردی و تکدی را تخطی از اصول جرم‌انگاری به‌طور کلی می‌دانند بی‌آنکه بر اصول بیان شده از سوی «شنشک» تمرکز کنند. «بیکر»^۸ نیز در مقاله‌ای با عنوان «ارزیابی انتقادی توجیهات تاریخی و معاصر در قبال جرم‌انگاری تکدی»^۹ با تمرکز بر «حق بر عدم جرم‌انگاری»^{۱۰}، به نقد جرم‌انگاری این عمل در نظام حقوقی انگلستان می‌پردازد. بر این اساس مطالب مقاله در سه قسمت (صافی اصول، صافی پیش‌فرض‌ها و صافی پیامدها) تدوین شده و با نتیجه‌گیری خاتمه می‌یابد.

۱- صافی اصول

بنا به عقیده «شنشک»، برای آنکه یک‌گنش و رفتار فردی یا اجتماعی وصف مجرمانه بگیرد بایستی از صافی‌ها یا موانع سه‌گانه عبور کند که اولین آن صافی اصول است.^{۱۱} منطبق با این شرط، در گام نخست باید ثابت شود که رفتار بر اساس یک سری اصول و مبانی نظری (همچون اصل زبان، کمال‌گرایی قانونی، اخلاق‌گرایی قانونی و پدرسالاری قانونی) در حوزه صلاحیت حاکمیت و مشخصاً دستگاه عدالت کیفری قرار دارد و مداخله کیفری در قبال آن اجتناب‌ناپذیر است. در این راستا برخی مداخله کیفری را به معنای جرم‌انگاری، وضع ضمانت اجرای کیفری و در مرحله بعد اِعمال آنها توسط دستگاه قضایی، نهادهای شبه قضایی و دیگر نهادها^{۱۲} دانسته‌اند.^{۱۳}

به نظر می‌رسد مطالعه مفهوم مداخله در چهارچوب فلسفه سیاسی و فلسفه جرم‌انگاری به درک بهتر آن کمک می‌کند. با این توضیح که در پرتو نظریه قرارداد اجتماعی این‌گونه فرض می‌شود که شهروندان به منظور پاسداشت امنیت خود از برخی حقوق و آزادی‌های خود دست می‌کشند. در خوانش لیبرالی

8. Baker

9. A critical evaluation of the historical and contemporary justifications for criminalizing begging

10. The right not to be criminalized

11. The Principle Filter

12. Jonathan Schonsheck, *On Criminalization: An Essay in the Philosophy of the Criminal Law* (Kluwer Academic Publication, 1994), 63.

۱۳. به این تعریف این ایراد وارد است که پیش‌بینی اِعمال ضمانت اجرای کیفری از سوی نهادهای شبه قضایی و دیگر نهادها، مغایر با اصل ۳۶ قانون اساسی است که بیان می‌دارد: «حکم به مجازات و اجرای آن باید تنها از طریق دادگاه صالح و به موجب قانون باشد.»

۱۴. افشین فیروزمند، «نقش مداخله کیفری در توسعه اقتصادی»، (پایان‌نامه کارشناسی ارشد حقوق کیفری و جرم‌شناسی، تهران: دانشگاه امام صادق، ۱۳۸۷)، ۳۰.

«جان لاک^{۱۵}» از مفهوم «قرارداد اجتماعی^{۱۶}»، دولت به عنوان حافظ حقوق طبیعی شهروندان، آزادی و مالکیت آنها محسوب می‌شود.^{۱۷} در این نظریه بر رضایت به عنوان بنیان قدرت مشروع تأکید زیادی می‌شود؛ بنابراین، تصویر فراگیر از این نظریه آن است که قانون و نظام عدالت کیفری به عنوان یک شکل از تنظیم‌گری اجتماعی هستند که منافع مشترک اجتماعی را فراهم می‌آورد و از رضایت گسترده عمومی برخوردار است.^{۱۸} در این راستا برخی نویسندگان در تبیین مفهوم مداخله کیفری بیان می‌دارند که بار منفی این واژه، نشان‌دهنده این است که در حالت عادی، انجام هر کاری در راستای محدود کردن آزادی عمل شهروندان، نوعی دخالت محسوب می‌شود و آنچه به این واژه بار منفی می‌دهد مفهوم «خودمختاری فردی^{۱۹}» است.^{۲۰}

۱-۱- اصل ضرر^{۲۱}

مطابق با این اصل که نخستین بار از سوی «جان استوارت میل^{۲۲}»، فیلسوف شهیر بریتانیایی، در مقام تبیین معیاری برای مهار قدرت عمومی و تعیین حدود اختیارات دولت بیان شد رفتار فرد تا جایی که به شخصی آسیبی نرساند در ساحت حوزه خصوصی است و هیچ مجوزی برای مداخله دولت در این قلمرو وجود ندارد. بر این اساس هیچ توجیهی برای کار بست قانون علیه شهروندان وجود ندارد مگر جلوگیری از زیان رساندن به دیگران.^{۲۳} هر چند در خصوص مفهوم ضرر، مصادیق و گستره آن ابهاماتی وجود دارد لیکن می‌توان حداقل دو خوانش از این اصل را ارائه کرد. نخست رویکرد فایده‌گرایانه و دیگر خوانش اخلاق‌محور از آن. رویکرد فایده‌گرا در بستر اندیشه «جان استوارت میل» متولد شد. خاستگاه اصل ضرر در مکتب فکری میل در ابتدا به ساحت حوزه حقوق عمومی مربوط می‌شود و مراد وی از طرح

15. John Locke

16. Social Contract

۱۷. مرتضی عارفی، «مداخله نهادهای عدالت کیفری نسبت به متهمان فقیر»، (رساله دکترا، تهران: دانشگاه تربیت مدرس، ۱۳۹۶)، ۱۸.

18. Philip Smith and Kristin Natalier, *Understanding criminal justice: Sociological perspectives*, (Sage, 2004), 12.

19. Individual Autonomy

۲۰. مهرانگیز روستائی، «مبانی و قلمرو اصل ضرر در توجیه مداخله حقوق کیفری»، (رساله دکترا، تهران: دانشگاه تهران، ۱۳۹۳)، ۱۳.

21. Harm Principle

22. John Stuart Mill

۲۳. سعید قماش، کرامت انسانی و نقش آن در جرم‌انگاری (تهران: میزان، ۱۳۹۳)، ۱۱۱.

اصل ضرر، تعیین دقیق مرزهای حقوق کیفری نبود. بر این اساس نمی‌توان انتظار داشت که با مطالعه آثار وی بتوان حدود و ثغور و معیار کامل و جامعی از این اصل به دست آورد. با وجود این به نظر می‌رسد «خودمختاری» و «امنیت» از اساسی‌ترین منافع هستند که میل درصدد حفظ آنهاست و این منافع در صورتی تأمین می‌شود که افراد از تعرض به خودمختاری یکدیگر و به خطر انداختن امنیت همدیگر خودداری کنند لذا به نظر برخی از نویسندگان، بهترین تفسیر از مفهوم «ضرر به دیگران» در اندیشه میل، ضرر به منافع حیاتی دیگران است و مقصود از منافع حیاتی نیز دو موضوع «خودمختاری» و «امنیت» است.^{۲۴} همچنین در رویکرد اخلاق‌گرا که «جوئل فینبرگ»^{۲۵} سردمدار آن است ضرر در معنای ایجاد مانع برای حقوق دیگران در کنار اعمالی که به لحاظ اخلاقی غیرقابل بخشش و غیرقابل توجیه باشد آمده است. بر این اساس رفتارهای خطایی که هیچ ضرری را در پی ندارد و همچنین اعمال مضرری که خطا نیستند نایستی جرم محسوب شود.^{۲۶} در این راستا بیان شده است تکدی رفتاری نیست که پیامد منفی عینی بر شهروندان داشته باشد و به آنها ضرری وارد آورد.^{۲۷} همان‌گونه که ملاحظه می‌گردد تکدی رفتاری است که هم از رویکرد فایده‌گرا و هم از دریچه اخلاق‌گرا نمی‌تواند مصداق ضرر باشد. با وجود این برخی از نویسندگان استدلال می‌کنند که شهروندان، تکدی را «تهاجمی»^{۲۸} و «آزاردهنده»^{۲۹} می‌دانند و در این راستا بیان می‌دارند که مشاهده گداهای بیکار و به ظاهر غیرمولد برای ایجاد آزار و اذیت افراد به اصطلاح مولد و کارآفرین کافی است.^{۳۰} بر اساس این رویکرد، تکدی مصداق ضرر به دیگر شهروندان است که مداخله دولت را توجیه می‌کند اما ضرورت مداخله کیفری نیازمند گذار موفقیت‌آمیز تکدی از دو صافی دیگر است که در بخش دوم مورد بحث قرار می‌گیرد.

۱-۲- پدرسالاری قانونی^{۳۱}

پدرسالاری یا قییم‌مآبی به معنای محدود کردن آزادی شهروندان به واسطه مصلحت آنهاست حتی اگر

۲۴. هادی رستمی، حقوق کیفری و لیبرالیسم (تهران: نگاه معاصر، ۱۳۹۹)، ۲۵۱.

25. Joel Feinberg

۲۶. همان، ۲۵۶.

27. Dennis J. Baker, "A critical evaluation of the historical and contemporary justifications for criminalizing begging", *The Journal of Criminal Law* 73(2009): 213.

28. Offensive

29. Annoying

30. Robert C. Ellickson, "Controlling Chronic Misconduct in City Spaces: Of Panhandlers, Skid Rows, and Public-Space Zoning", *The Yale Law Journal* 105 (1995): 1181.

31. Legal Paternalism

خود به آن مصالح آگاه نباشند یا آنکه بر فرض آگاهی با ایجاد آن محدودیت مخالف باشند. بر این اساس حتی اگر رفتار ارتكابی هیچ‌گونه ضرر یا آسیبی اعم از بالقوه یا بالفعل به همراه نداشته باشد باز هم حاکمیت به مثابه پدر و دانای کل می‌تواند به منظور رعایت مصالح فرد رفتار ارتكابی را جرم‌انگاری کند. ایجاد محدودیت و تعیین ضمانت اجرا در قبال رفتارهایی مانند اعتیاد^{۳۲}، استعمال مواد مخدر، ضرورت بستن کمر بند ایمنی، ممنوعیت شرب خمر، تعیین مناطق ممنوع برای شنا از مصادیق رفتارهایی هستند که بر این مبنا توجیه می‌شوند.^{۳۳}

ممکن است بیان شود که مبنای جرم‌انگاری تکدی، مصالحی است که حاکمیت برای شهروندان خود تعیین کرده است تا آنها به عنوان یک شهروند فعال در حوزه‌های اجتماعی و اقتصادی نقش‌آفرینی کنند نه آنکه بیکار و منفعل باشند و چشم در دست دیگر افراد داشته باشند تا به آنها کمک کنند. در پاسخ باید گفت که تضمین حق بر اشتغال به مثابه یکی از حقوق بنیادین افراد بشر از تکالیف دولت‌هاست و بیکاری شهروندان اغلب محصول بی‌کفایتی مدیران و نداشتن برنامه و راهبرد مشخص در زمینه اشتغال است؛ بنابراین آن دسته از شهروندانی که به واسطه نقض این حق، به ناچار روی به تکدی می‌آوردند برای زنده ماندن دست به این کار می‌زنند و الا کدام شهروند است که با وجود برخورداری از امنیت شغلی و دستمزد کافی، تکدی کند. بر این اساس باید گفت که اگر حاکمیت در پی تشخیص و تضمین مصالح شهروندان است بایستی به تکالیف خود به طور کامل عمل کند نه آنکه بخواهد با جرم‌انگاری تکدی از زیر بار مسؤلیت شانه خالی کند.

۱-۳- اخلاق‌گرایی قانونی^{۳۴}

مراد از اخلاق‌گرایی قانونی آن است که حاکمیت می‌تواند و چه بسا بایستی به حمایت کیفری از اخلاق بپردازد، افعال نادرست اخلاقی را ممنوع یا افعال درست اخلاقی را الزام کند. موضوع اخلاق‌گرایی قانونی ابتدا رفتار انسانی است و نه حالات نفسانی مانند بخل، کینه، ایثار، از خودگذشتگی و... دوم: هر چند معیار و ملاک در این خصوص، نظریه اخلاقی است لیکن رفتارهایی موضوع اخلاق‌گرایی قانونی قرار می‌گیرد که اخلاق متعارف آن را مذموم بدانند. به دیگر سخن با توسل به نظریه اخلاقی می‌توان

۳۲. حسین آقابابایی و بهناز زادفر، «جرم‌انگاری اعتیاد به مواد مخدر در پرتو اصل پدرسالاری قانونی»، مطالعات حقوق کیفری و جرم‌شناسی ۱(۱۳۹۳)، ۱.

۳۳. محسن برهانی، اخلاق و حقوق کیفری، (تهران: پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، ۱۳۹۶)، ۲۰۸.

34. Legal Moralism

مداخله قهرآمیز حاکمیت در فضای آزاد رفتاری شهروندان را توجیه کرد و به تبع آن این پرسش را مطرح کرد که رویکرد اخلاقی منتخب (تکلیف‌گرایی، نتیجه‌گرایی، اخلاق فضیلت‌محور و اخلاق حق‌محور) حکومت را مجاز به دخالت کیفری در کدام حوزه اخلاق (اخلاق متعارف) می‌داند؟ سوم: چنین رفتاری تحت شمول اصولی مانند ضرر و ... قرار نگیرد و به هیچ وجه بر نظم عمومی تأثیری نگذارد و شاید بتوان ادعا کرد که فقط فاعل عمل را متأثر کند. چهارم: حاکمیت برای منع یا الزام آن به کیفر متوسل شود.^{۳۵}

در واقع اخلاق‌گرایی قانونی، افزون بر ممنوع دانستن رفتارهایی که موجب ورود ضرر به دیگران و خود فرد می‌شود رفتارهای مغایر با معیارهای اخلاقی جامعه را نیز جرم می‌داند در واقع در این رویکرد، دولت فقط در مقام دفاع از منافع فرد یا دیگران نیست بلکه علاوه‌براین، برخی امور اخلاقی نیز برای او چنان با اهمیت است که با ابزار جرم‌انگاری به دفاع از آن برخیزد.^{۳۶} اخلاق‌گرایان قانونی بر این باور هستند که هر نوع عمل غیراخلاقی فارغ از آنکه آسیب و زیانی بر دیگری وارد می‌آورد یا نه بایستی با واکنش کیفری مواجه شود. «پاتریک دولین^{۳۷}» به عنوان یکی از اخلاق‌گرایان معتدل، بر این باور است که اخلاق مشترک، همانند یک حکومت مورد قبول عامه برای حفظ جامعه ضروری است و نوع تزلزل در اخلاق مشترک و مورد توافق عامه به مثابه تهدید شیرازه زندگی جمعی و موجودیت جامعه است.^{۳۸} به باور وی، هیچ محدودیت نظری برای قانونگذار علیه امور غیراخلاقی وجود ندارد.^{۳۹}

هر چند امکان احصای کامل و جامع اصول اخلاقی جامعه به‌نحوی که مورد اتفاق همگان باشد ممکن نیست باوجوداین به نظر می‌رسد نمی‌توان تکدی را با عقاید و ارزش‌های جامعه ایران امروز در تضاد دانست. هنگامی که غالب شهروندان جامعه مذهبی ایران، کمک به تهی‌دستان و افراد بی‌خانمان را یک ارزش اخلاقی برگرفته از آموزه‌های دینی تلقی می‌کنند نمی‌توان از تعارض این رفتارها با اصول اخلاقی پذیرفته شده در این جامعه سخن گفت. افزون بر آن در هیچ یک از منابع و متون فقهی نمی‌توان نصّ یا اجتهادی دالّ بر تحریم و تعزیر تکدی یافت بلکه بالعکس، همواره از استحباب یا وجوب کمک به نیازمندان و فقرا سخن به میان آمده و به آن توصیه شده است. آیه ۱۹۵ سوره بقره، آیه ۹۲ سوره آل

۳۵. مجتبی فرحبخش. «اخلاق‌گرایی قانونی»، در مجموعه مقالات بزرگداشت دکتر ابوالقاسم گرگی، جلد دوم، (تهران: انجمن آثار و مفاخر فرهنگی، ۱۳۹۰)، ۵۶۳.

۳۶. برهانی، پیشین، ۲۰۸.

37. Patrick Devlin

۳۸. فرحبخش، پیشین، ۵۷۳.

۳۹. قماش، پیشین، ۱۱۸.

عمران، آیات ۶۰، ۷۹ و ۱۰۳ سوره توبه و آیات ۱۱ تا ۱۶ سوره بلد نمونه‌ای از این آیات هستند.^{۴۰}

۱-۴- کمال‌گرایی قانونی^{۴۱}

یکی از مبانی و توجیحات برای تحدید آزادی و مداخله کیفری، کمال‌گرایی است. در این چهارچوب، رشد فضیلت و کمالات شهروندان و ارتقای معنویت دغدغه کمال‌گرایان است و هدف اصلی حقوق کیفری، ارتقای منش و سیره اخلاقی فرد است. به باور کمال‌گرایان، می‌توان با ایجاد محدودیت کیفری، شهروندانی بهتر داشت.^{۴۲}

رگه‌هایی از کمال‌گرایی در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران نیز وجود دارد؛ آنجا که قانونگذار در اصل سوم بیان می‌دارد: «دولت جمهوری اسلامی ایران موظف است برای نیل به اهداف مذکور در اصل دوم، همه امکانات خود را برای امور زیر به کار برد: ۱- ایجاد محیط مساعد برای رشد فضایل اخلاقی بر اساس ایمان و تقوی و مبارزه با کلیه مظاهر فساد و تباهی». نایب رئیس مجلس بررسی نهایی قانون اساسی (آیت‌الله بهشتی) در خصوص این اصل بیان می‌دارند «این اصل، جهت کلی قانون اساسی ما را در شاخه‌های مختلف نشان می‌دهد».^{۴۳} یکی دیگر از نمایندگان با عنایت به عنوان فصل اول قانون اساسی که «اصول کلی» نام دارد موارد مذکور در اصل سوم را از جنس اصول و اهداف کلی می‌داند.^{۴۴} در نسخه اولیه این اصل به جای عبارت «دولت موظف است ... همه امکانات خود را برای امور زیر به کار برد» قید شده بود که «جمهوری اسلامی ایران موظف است ... همه امکانات خود را در راه رسیدن به آرمان‌های زیر به کار برد...». یکی از نمایندگان با تفکیک موارد مذکور در اصل سوم تحت عنوان وسیله (به عنوان امری عینی و قابل دسترس و سهل الوصول) و آرمان (هدف بعید و دیررس) تأکید می‌کنند که برخی از این اصول مانند آموزش و پرورش رایگان وسیله است که به آسانی قابل تحقق است اما مشارکت عامه مردم در تعیین سرنوشت یک آرمان است و چیزی نیست که دولت بتواند از همان روز اول تأمین کند.^{۴۵} یکی دیگر از نمایندگان با بیان اینکه «یک سری مسائل هست که باید صریح‌تر و

۴۰. اسماعیل هادی‌تبار و عادل علی‌پور. «جرم‌زدایی از جرایم ولگردی و تکدی»، آموزه‌های حقوق کیفری ۷ (۱۳۹۳)، ۱۳۲.

41. Legal Perfectionism

42. Joel Feinberg, Harmless Wrongdoing (Oxford University Press, 1990), 277.

۴۳. صورت مشروح مذاکرات مجلس بررسی نهایی قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران. جلسه اول تا سی و یکم، چاپخانه مجلس شورای اسلامی، ۱۳۶۴، ۲۷۸.

۴۴. همان، ۲۸۸.

۴۵. همان، ۲۷۹.

روشن‌تر در جای خودش گفته بشود اگر توجه کنید مثلاً در حقوق ملت ما تمام این مطالب را خیلی صریح می‌خواهیم تصویب کنیم» بر این موضوع تأکید دارند که موارد مذکور در اصل سوم ماهیت حق محور دارد^{۴۶} که این برداشت با توجه به عبارت آغازین اصل مبنی بر تکلیف دولت صحیح و مقرون به واقع است. شهید بهشتی به عنوان یکی از افراد مؤثر در تدوین قانون اساسی در این رابطه بیان می‌دارند: در برابر محیط‌هایی که رشد نیک‌خواهی، خیرخواهی و خداخواهی انسان را آسان‌تر می‌کنند میدان‌هایی هستند که بُعد خودپرستی و تباه‌گرایی انسان را تسهیل می‌کند. اینجاست که اسلام بر ضرورت اصلاح محیط اجتماعی انگشت می‌گذارد.^{۴۷}

بر این اساس به نظر می‌رسد خوانشی حق‌محور از کمال‌گرایی در اصل سوم قانون اساسی مدنظر است با این توضیح که دولت عطف به بند دوم اصل سوم قانون اساسی که مکلف به «بالا بردن سطح آگاهی‌های عمومی» است وظیفه پرورش شخصیت شهروندان و تربیت شهروندانی اخلاق‌محور را بر عهده دارد و در راستای انجام این تکلیف نمی‌تواند و نبایستی از داغ و درفش و ابزار کیفری استفاده کند. در واقع خوانشی از کمال‌گرایی وجود دارد که بر اساس آن حاکمیت بی‌آنکه افراد را ملزم به فعل یا ترک عملی کند با بهبود شاخص‌های رفاه اجتماعی و افزایش امید به زندگی شرایط زیست کرامت‌مند شهروندان را فراهم می‌آورد.^{۴۸} در این رویکرد، انسان از حکومت بهره می‌گیرد تا با خودتدبیری به امر نیکو دست پیدا کند.^{۴۹} بر این اساس چنانچه حاکمیت در راستای تحقق حق‌های بنیادین شهروندان همانند حق بر اشتغال، حق بر تأمین اجتماعی و حق بر مسکن مناسب گام بردارد زمینه زیست اخلاق‌محور و کمال‌گرای آنها فراهم خواهد شد و مداخله کیفری در چنین بستری بی‌معنا و غیرضروری است.

۱-۵- تکدی به عنوان جرم مانع

برخی عقیده دارند که تکدی در زمره جرایم مانع است. جرایم مانع یا بازدارنده جرایمی هستند که فی‌نفسه از قبیح ذاتی برخوردار نیستند اما از آن جهت که می‌تواند مقدمه‌ای برای جرایم دیگر باشد تجریم می‌شود. به دیگر سخن، برخی جرایم مقدمه و تسهیل‌گر جرایم دیگر هستند. در این راستا بیان شده است اعمالی چون حمل اسلحه غیرمجاز، تیانی برای ارتکاب جرم، نگهداری مشروبات الکلی، تکدی، ولگردی،

۴۶. همان، ۲۸۱.

۴۷. سید محمد حسینی بهشتی و دیگران، آزادی، هرج و مرج، زورمداری (تهران: بقیه، ۱۳۸۱)، ۵۴.

۴۸. مرتضی عارفی، «تعهدات حقوق بشری دولت در حوزه پیشگیری اجتماعی از جرم»، دانش سیاسی (۱۴۰۰)، ۲۵۹.

۴۹. قماش، پیشین، ۱۲۳.

رانندگی در حالت مستی و ... ضروری است جرم‌انگاری شود.^{۵۰} بر اساس نظر این گروه، تکدی می‌تواند از یک سو تسهیل‌گر برخی جرایم همچون فروش مواد مخدر باشد و از سوی دیگر زمینه بزه‌دیدگی متکدیان را فراهم کند و آنها را در معرض سوءاستفاده جنسی، توهین و ... قرار دهد. در این راستا برخی بیان می‌دارند بزرگ‌ترین نگرانی آن است که متکدیان و ولگردان احتمال دارد در فعالیت‌های مجرمانه وارد شوند لیکن بزرگ‌ترین جرم فی‌نفسه همان به بطالت گذراندن وقت است.^{۵۱}

افزون بر آن گاه جرم‌انگاری «با پیش‌زمینه ذهنی» انجام می‌شود. در این حالت، قانونگذار به واسطه داشتن پیش‌فرض‌ها و رویکردهای ذهنی خاص، اقدام به جرم‌انگاری ابزارگریانه می‌کند. یکی از مهم‌ترین این پیش‌فرض‌ها، وجود ذهنیت دشمن‌پندارانه و امنیت‌مدارانه نسبت به پدیده‌های مختلف است.^{۵۲} در این راستا به نظر می‌رسد جرم‌انگاری با رفتارهایی همانند تکدی در قالب «جرم‌انگاری ابزارگریانه با رویکرد ذهنی خاص» انجام می‌شود چراکه قانونگذار در نظام حقوقی ایران، در غالب موارد در مقابله با آسیب‌های اجتماعی نگاهی امنیت‌گریانه و نه درمان‌محور، دارد. رد پای این نگاه بدبینانه را می‌توان در اظهارنظر یکی از مقامات اسبق قضایی شاهد بود: «معتاد متجاهر و بیکار که برای تأمین نیاز خود سرقت می‌کنند، متکدیان و سارقان چرخه‌های جرم در تهران هستند و پلیس باید به وظایف خود در دستگیری سارقین محکوم به حبس در تهران اقدام نماید.»^{۵۳}

بر این اساس شاید بتوانیم تنها توجیه مداخله کیفری در قبال تکدی را جرم‌انگاری آن از باب جرم مانع بدانیم. هر چند این استدلال نمی‌تواند چندان صحیح باشد چون در این صورت کلیه اعمالی که امکان ضرر رساندن به خود یا دیگران را فراهم می‌کند باید جرم محسوب شود مانند فروش دخانیات، فروش اسلحه شکاری، فروش چاقو، اسیدفروشی و ... حتی بنا بر این استدلال بایستی شرکت‌های فراهم‌کننده خدمات اینترنتی را نیز تعطیل کرد چون ممکن است زمینه‌ساز برخی جرایم مالی یا خلاف

۵۰. علی حسین نجفی ابرندآبادی، محمد جعفر حبیب‌زاده و محمد علی بابایی، «جرایم مانع»، فصلنامه مدرس علوم انسانی ۳۷ (۱۳۸۳)، ۲۶.

51. Mark Neocleous, *The Fabrication of Social Order; A Critical Theory of Police Power* (Pluto Press, 2000), 80.

۵۲. حامد رحمانیان، «ابزارگرایی کیفری: بسترها، جلوه‌ها و پیامدهای آن»، (رساله دکترا، تهران: دانشگاه تربیت مدرس، ۱۳۹۳)، ۲۰.

۵۳. «متکدیان و سارقان چرخه‌های جرم در تهران هستند / قضات ناظر زندان از اعطای مرخصی به سارقان حرفه‌ای خودداری کنند»، تاریخ آخرین ویرایش: ۱۳۹۵/۰۳/۰۴.

عفت عمومی باشد. به دیگر سخن با این توجیه قلمرو حقوق کیفری آن‌چنان گسترده می‌شود که امکانی برای حقوق و آزادی‌های شهروندان و بروز خلاقیت فراهم نخواهد شد. با وجود این هر چند این استدلال که تکدی به عنوان جرمی مانع بایستی جرم‌انگاری شود از پشتوانه نظری قوی برخوردار نیست؛ چنانچه این معنا هر چند ضعیف پذیرفته شود پایان‌بخش چالش جرم‌انگاری نیست. چون قانونگذار باید به این سؤال پاسخ دهد که آیا همه راه‌های کم‌هزینه‌تر و ساده‌تر را در قبال تکدی در پیش گرفته و از آن طریق نتوانسته است میزان این رفتار را کاهش دهد که به ناچار دست به دامان حقوق کیفری شده است؟ به دیگر سخن، آیا تدابیر حمایتی و رفاهی در قبال متکدیان نتوانسته است به کاهش تعداد آنها کمک کند؟ آیا قانونگذار جمهوری اسلامی ایران که در سال ۱۳۷۵ برای نخستین بار این رفتار را جرم‌انگاری کرده است به اقناع وجدان رسیده بود که دیگر تدابیر اجتماعی و رفاهی کارساز نیستند؟ که تشریح این امر در ادامه بیان می‌شود.

۲- صافی پیش فرض / احتمال^{۵۴}

منطبق با این شرط، صرف عبور موفقیت‌آمیز یک رفتار از صافی نخست، برای الصاق برچسب مجرمانه به آن کفایت نمی‌کند بلکه افزون بر آن بایستی ثابت شود که آیا راه‌های موفقیت‌آمیز دیگری جز اِعمال مجازات (مانند تدابیر حمایتی و رفاهی) نمی‌تواند به کاهش وقوع آن رفتار بیانجامد؟

در این خصوص بیان کلیاتی درباره تعهدات دولت در قبال شهروندان به‌طور کلی و حق بر اشتغال به طور خاص و همچنین ماهیت آنها ضروری است. تعهد دولت مجموعه‌ای از مسؤولیت هاست که این نهاد در برابر شهروندانش با هدف تحقق اهداف رفاهی دارد.^{۵۵} از مباحث بنیادین در ادبیات حقوق بشری، تبیین ماهیت این تعهدات است. در خصوص این تعهدات نظریه‌های مختلفی ارائه شده است^{۵۶} که در این خصوص می‌توان سه نگرش اصلی را از هم تمییز داد:

اول، رویکرد «تعهد به وسیله»؛ یعنی دولت فقط در چهارچوب وسایل و امکاناتی که در اختیار دارد بایستی حق‌های شهروندان را رعایت و تضمین کند و فراتر از آن تکلیفی ندارد.^{۵۷}

دوم، رویکرد «تعهد به نتیجه»؛ بر این اساس هیچ عذری از دولت در عدم تضمین حق‌های رفاهی

54. The Presumption Filter

۵۵. حجت‌الله ایوبی، «دولت‌های اجتماعی و چالش‌های پیش‌رو»، دانش سیاسی ۲ (۱۳۸۶): ۴۱.

۵۶. محمد قاری سید فاطمی، حقوق بشر در جهان معاصر، جلد اول، (تهران: شهر دانش، ۱۳۸۸)، ۴۲.

57. Frequently Asked Questions on Economic, Social and Cultural Rights, Fact Sheet No.33, (Geneva, United Nations, 2008), 13.

و اجتماعی پذیرفته نیست.^{۵۸}

نقدهایی بر هر يك از این دو دیدگاه وارد است: گروه نخست با پذیرش تعهد به وسیله، در عمل راه را برای فرار دولت‌ها از پذیرش مسؤلیت تضمین حق باز می‌گذارند؛ چراکه هر دولتی به آسانی می‌تواند ادعا کند امکانات لازم را برای تضمین حق بر اشتغال شهروند یا حق بر تأمین اجتماعی و ... نداشته است. از سوی دیگر قائلین تعهد به نتیجه، تکلیفی مالایطاق را بر دوش دولت می‌گذارند؛ مگر می‌توان همه دولت‌ها را فارغ از وضعیت جغرافیایی، منابع طبیعی در اختیار، نوپایی یا قدمت، درگیر شدن با حوادث و بلاای طبیعی و انسانی به یک میزان مسؤول تحقق حق‌های رفاهی دانست و به توان دولت بی‌اعتنا بود.^{۵۹}

سوم؛ رویکرد «تعهد به نتیجه رو به تزاید / تدریجی»؛ بر این مبنا معیار سنجش عملکرد دولت در تضمین حق‌های رفاهی شهروندان، تلاش و برنامه‌ریزی است که می‌تواند با ابزارهایی همچون قانونگذاری محقق شود. در واقع در این چهارچوب عملکرد دولت در یک بازه زمانی سنجیده می‌شود نه با طرح دعوای یک شهروند. اتخاذ این دیدگاه افزون بر آنکه منطقی و عادلانه است با رویکرد اسناد بین‌المللی و قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران نیز منطبق است.^{۶۰}

حق بر اشتغال به مثابه «حقی مثبت^{۶۱}» که مستلزم مداخله دولت است طی چند بند در ماده ۲۳ اعلامیه جهانی حقوق بشر و ماده ۶ میثاق بین‌المللی حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی مورد تأکید قرار گرفته است. بند ۳ این ماده، استحقاق هر شهروند به برخورداری از مزد منصفانه و رضایت‌بخشی را بیان می‌کند که زندگی او و خانواده‌اش را به نحوی که موافق شئون انسانی باشد تأمین کند. لذا درآمدی که شخص از طریق اشتغال به دست می‌آورد باید به میزان و کیفیتی باشد که کرامت انسانی او را تأمین

۵۸. متیو سی. آر. کریون، چشم‌اندازی به توسعه میثاق بین‌المللی حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی، ترجمه محمد حبیبی مُجنده (قم: دانشگاه مفید، ۱۳۸۷)، ۱۵۲.

۵۹. عارفی، تعهدات حقوق بشری دولت در حوزه پیشگیری اجتماعی از جرم، پیشین، ۲۴۷.

۶۰. سید احمد حبیب‌نژاد و زهرا سعید، «لزوم گذار از تعهد به وسیله به تعهد به نتیجه در تفسیر تعهدات دولت در اصل سوم قانون اساسی»، حقوق اسلامی ۵۳ (۱۳۹۶)، ۷۴.

61. Positive Rights

مبنای تقسیم‌بندی حق‌های نسل اول (حقوق مدنی و سیاسی) به حق‌های منفی و حق‌های نسل دوم (حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی) به حق‌های مثبت این است که حق‌های دسته اول با خودداری از انجام عمل و حق‌های دسته دوم با انجام عملی محقق خواهند شد (قاری سید فاطمی، پیشین، ۵۰).

نماید. برخورداری از این حق زمانی میسر می‌شود که امکانات لازم در اختیار افراد جامعه قرار گیرد و این امکانات صرفاً در یک ساختار سالم اجتماعی که مورد حمایت و نظارت دولت باشد مقدور است.^{۶۲} در قلمرو نظام حقوقی ایران این حق، در اصل بیست و هشتم و بند ۲ و ۴ اصل چهل و سوم قانون اساسی بیان شده است و در ماده ۵۷۰ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۷۵، محروم کردن شهروندان از حقوق مقرر در قانون اساسی از سوی کلیه کارگزاران حکومتی علاوه بر انفصال از خدمت و محرومیت از مشاغل حکومتی مستوجب حبس از دو ماه تا سه سال است.

بر این اساس به نظر می‌رسد اگر بتوان - هر چند به سختی - تکدی را از صافی نخست عبور داد اما عبور آن از صافی دوم امکان‌پذیر نیست. کدام قانونگذار است که بتواند ادعا کند به رغم پوشش حمایتی کامل از شهروندان فرودست، آنها همچنان رو به تکدی می‌آورند و کدام شهروند است که با وجود رفع نیازهای مادی و معنوی از سوی دولت، همچنان حاضر باشد عزت نفس و کرامت انسانی خود را با عرض حاجت به شهروندان دیگر مخدوش کند؟ در این راستا می‌توان گفت دولت نباید برای کنترل رفتاری که می‌تواند به وسیله پاسخ‌های حقوقی دیگر به نحو مؤثری تحت نظم درآورد از حقوق کیفری استفاده کند زیرا استفاده بیش از حد از حقوق کیفری، باعث کاهش ارزش نظام عدالت کیفری و تورم کیفری می‌شود. معقول نیست تصور کنیم جرم‌انگاری این رفتار و اعمال ضمانت اجرای کیفری نسبت به رفتاری چون تکدی در مقایسه با توانمندسازی اجتماعی و پیشگیری اولیه و ثانویه مؤثرتر است. چندان دور از ذهن نیست که به این قضیه حکم کنیم جرم دانستن این اعمال، فرار دولت از زیر بار تکلیف خود مبنی بر تأمین امنیت شغلی و ریشه‌کنی فقر در جامعه اسلامی و مفاد بند ۱۲ اصل سوم قانون اساسی^{۶۳} و به تعبیر رساتر، «جرم‌انگاری فقر»^{۶۴} است. در این راستا برخی از نویسندگان بیان می‌دارند جرم‌انگاری جرایم مانع در واقع سرپوش گذاشتن بر قصور و ناتوانی دولت در تأمین معاش، رفاه و شرایط یک زندگی مطلوب برای افراد است.^{۶۵} رفتارهایی چون تکدی جویانگه سیاست اجتماعی است و نه سیاست کیفری. مادامی که تدابیر رفاهی و حمایتی به کار گرفته نشده است نایستی به تدابیر کیفری و سزادهنده روی آورد.

۶۲. محمد هاشمی «بررسی مفاهیم عدالت و انصاف از دیدگاه قانون اساسی»، در حقوق بشر و مفاهیم مساوات، انصاف و عدالت (تهران: نشر گرایش، ۱۳۸۳)، ۱۷۰.

۶۳. پی‌ریزی اقتصادی صحیح و عادلانه بر طبق ضوابط اسلامی جهت ایجاد رفاه و رفع فقر و برطرف ساختن هر نوع محرومیت 64. Criminalization of Poverty

۶۵. علی حسین نجفی ابرندآبادی، «تقریرات درس از جرم‌شناسی انتقادی تا جرم‌شناسی امنیتی»، گروه حقوق جزا و جرم‌شناسی، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران، ۱۳۹۲، ۹.

به همین دلیل است که کشورهایمانند فرانسه، اسکاتلند، ترکیه، سنگاپور، مالزی، سوئد و نروژ حسب مورد یا تاکنون تکدی را جرم‌انگاری نکرده‌اند یا آنکه از این رفتار جرم‌زدایی کرده‌اند.^{۶۶}

۳- صافی پیامدها / معضلات عملی جرم‌انگاری: ^{۶۷} در این گام، پیامدهای عملی تجزیم مورد مذاقه قرار می‌گیرد. بدیهی است که اجرای قوانین کیفری، نتایجی در پی دارد که در این مرحله، بایستی سود و زیان اجتماعی اجرا یا عدم اجرای قانون کیفری ارزیابی شود. مداخله کیفری چنانچه نسنجیده، افراطی و بی‌توجه به واقعیت‌های اجتماعی، اقتصادی و سیاسی حاکم بر جامعه و همچنین بدون التفات به دغدغه‌های شهروندان صورت پذیرد بیش از آنکه مفید باشد مضر خواهد بود و ابزار مؤثر کیفر را عقیم و بی‌تأثیر خواهد کرد.

همان‌گونه که در قسمت‌های قبل بررسی شد جرم‌انگاری تکدی پس از عبور از صافی اول نتوانست با موفقیت از صافی دوم عبور کند. باوجوداین چنانچه حاکمیتی ادعا کند که تمامی تدابیر رفاهی و حمایتی را در قبال شهروندان فرودست به کار گرفته است و باز برخی از آنها به تکدی روی می‌آوردند این امر نمی‌تواند توجیه‌کننده جرم‌انگاری رفتار و گام آخر سیاست‌گذاران کیفری باشد چراکه مرحله سوم - یعنی مرحله مسائل و معضلات پسا جرم‌انگاری - نیز باید مورد تأمل قرار گیرد. با این توضیح که پیامدهای مثبت و منفی مداخله کیفری در این حوزه سنجیده است و تنها در صورت سنگینی کفه منافع بر مضرات، مداخله کیفری توجیه‌پذیر خواهد بود. هنگامی که قانونگذار بدون توجه به این پیامدها دست به تجزیم می‌زند مشروعیت نظام عدالت کیفری را کاهش می‌دهد. به تعبیر برخی از نویسندگان یکی از کارکردهای حقوق کیفری آن است که جنبه آموزشی دارد^{۶۸}؛ یعنی قانونگذار از رهگذر جرم‌انگاری به شهروندان خود بایدها / الزامها و نبایدها را گوشزد می‌کند. حال قانونگذاری که بی‌توجه به معیشت اقشار فرودست، آنها را نه تنها بی‌پناه‌رها می‌کند بلکه افزون بر آن در صورتی که برای امرار معاش مجبور به تکدی شوند آنها را

۶۶. مرتضی عارفی، «گونه‌شناسی واکنش‌ها در برابر تکدی: از سیاست کیفری تا سیاست اجتماعی»، مجله حقوقی دادگستری (۱۴۰۱)، ۱.

67. The Pragmatics Filter

هر چند در برخی منابع از این عبارت تحت عنوان صافی «کارکردها» (حبیب زاده و زینالی، پیشین، ۵) و در برخی دیگر با نام تجربه‌ها (فیروز محمودی جانکی، «مبانی، اصول و شیوه‌های جرم‌انگاری»، (رساله دکترا، تهران: دانشگاه تهران، ۱۳۸۲)، ۳۱۱) یاد شده لیکن مطالعه دقیق اثر «جانانان شنشک» با عنوان «درباره جرم‌انگاری» گویای آن است که ایشان به مسائل و معضلاتی که در عمل نظام عدالت کیفری پس از جرم‌انگاری با آن روبرو خواهد شد تأکید دارند.

۶۸. کریستوفر کلارکسون، تحلیل مبانی حقوق جزا، ترجمه حسین میرمحمد صادقی (تهران: جنگل، ۱۳۹۵)، ۶.

با ضمانت اجراهای کیفری همچون جزای نقدی و حبس تهدید می‌کند نه تنها نزد مجرم بلکه در پیشگاه هر شهروند منصف و عدالت‌طلبی، از هیچ اعتبار و مشروعیتی برخوردار نخواهد بود. وقتی نظام عدالت کیفری، بی‌نزاکتی‌های خُرد مانند گدایی منفعلانه، نه تهاجمی و آزاردهنده را جرم‌انگاری می‌کند و در عین حال، در قبال اعمال جدّاً آسیب‌زایی مانند فرار مالیاتی از سازکارهای غیرکیفری استفاده می‌کند تا آنها را خارج از حوزه مداخله حقوق کیفری قرار دهد، باعث بی‌اعتمادی مردم به حقوق کیفری می‌شود.^{۶۹} بر این اساس است که برخی جرم‌شناسان با طرح معیار مقبولیت بیان می‌دارند بی‌توجهی به زمینه‌های عملی و اجرایی قانون، مداخله بی‌حدّ و حصر در خلوت شهروندان، کم‌اهمیت بودن ارزش مورد حمایت در مقایسه با آزادی شهروندان و بی‌توجهی به تجریم رفتارهای مشابه همگی تابعی از عدم مقبولیت جرم‌انگاری و در نهایت تمرد و عدم هم‌نوایی مردم با قانون مورد نظر است. با توجه به این معیار، جرم محسوب کردن بعضی رفتارها به عنوان جرایم مانع همچون تکدی از دیدگاه عموم جامعه توجیه‌پذیر نیست. در جامعه فعلی ایران، انگیزه‌ای برای مجازات شخص متکدی که شهروندان به دیدهٔ ترحم در وی می‌نگرند وجود ندارد. عدم گرایش جامعه به مجازات بعضی از رفتارها، اجرای سلیقه‌ای آن قانون را به دنبال خواهد داشت. چنانچه در جامعه‌ای با توجه به شرایط اقتصادی و اجتماعی، امکان تأمین ضروریات اولیه زندگی وجود نداشته باشد و یا اینکه زمینه‌های به‌کارگیری بسیاری از شهروندان آماده به اشتغال فراهم نباشد به لحاظ منطقی، جرم دانستن رفتار آنان به منظور تأمین نیازهای اولیهٔ زندگی از طریق تکدی صحیح نیست.^{۷۰} جرم‌انگاری ممکن است در بازهٔ زمانی کوتاه‌مدت کم‌هزینه‌تر از سیاست اجتماعی باشد ولی افزون بر مغایرت آن با تکلیف دولت به پیشگیری اجتماعی و پاسداشت کرامت انسانی شهروندان از طریق تهیه اشتغال و مسکن، هزینه تجریم آنگاه مشخص می‌شود که پیامدهای نامطلوب بی‌خانمانی، فقر، ولگردی و تکدی در قالب ناآرامی‌های اجتماعی و شورش‌های خیابانی دامن دولت‌ها را می‌گیرد.

در این راستا برخی اندیشمندان «تجریم را به مثابه آخرین چاره^{۷۱}» می‌دانند. در این راستا «نیلز جیبرورگ^{۷۲}» بیان می‌دارد که اندیشه جرم‌انگاری مربوط به اخلاق قانونگذاری است. وی اظهار می‌دارد

69. Baker, A critical evaluation of the historical and contemporary justifications for criminalizing begging, op. cit., 39

۷۰. نجفی ابرندآبادی، حبیب‌زاده و بابایی، پیشین، ۳۱.

71. Criminalization as Last Resort.

72. Nils Jareborg

همواره یک فرا اصل، پیش روی قانونگذار است که در فرض شک، به نفع آزادی حکم شود یا در فرض شک، حکم به مجازات نشود. هنگامی که ما در یک دولت قانونی، آزاد و مردم‌سالار زندگی می‌کنیم اجازه نداریم فقط به این دلیل که خواستار آن هستیم از کیفر استفاده کنیم یا به دلیل اینکه همیشه مجازات کرده‌ایم یا به این دلیل که تصور می‌شود مجازات برای رسیدن به برخی اهداف، راهی طبیعی یا مؤثر است جرم‌انگاری و کیفرگذاری کنیم.^{۷۳}

نگاهی به متن ماده ۷۱۲ قانون مجازات اسلامی ۱۳۷۵ نشان می‌دهد که تهدید کیفری در آن متوجه فقرا و افراد بی‌خانمان است. برخی از نظریه‌های جرم‌شناسی همچون نظریه تضاد یا برخی خوانش‌ها از مفهوم قرارداد اجتماعی تأکید می‌کنند که حقوق کیفری جلوه‌گاه تضاد منافع طبقه فرادست و طبقه فرودست است و قانونگذار در تلاش است برای حفظ منافع طبقه حاکم به جرم‌انگاری رفتارها و مشاغل طبقه فرودست جامعه اقدام کند.^{۷۴}

در واقع، می‌توان جرم‌انگاری تکدی را در چهارچوب جرایم دولتی^{۷۵} نیز تحلیل و بررسی کرد و در جامعه‌ای که در آن عدالت اجتماعی و فرصت‌های برابر وجود ندارد متکدیان را بزه‌دیدگان جرایم دولتی به حساب آورد. بنا به نظر برخی جرم‌شناسان، شدیدترین جرایم از قبیل صدمات جسمانی، سوءاستفاده از آزادی‌های مدنی و خسارات اقتصادی با نام حکومت و توسط حکومت انجام می‌شود. در یک تقسیم‌بندی از انواع جرایم دولتی، دولت‌ها به چهار قسم «دولت مجرم»، «دولت سرکوبگر»، «دولت فاسد» و «دولت مقصر و بی‌احتیاط» تقسیم می‌شوند.^{۷۶} دولت مقصر یا بی‌احتیاط، برخلاف دولت فاسد که از طریق «فعل» و به صورت کُنشی سرمایه و ثروت کشور را چپاول می‌کند، در آن قصور و بی‌احتیاطی دولت از رهگذر «ترک فعل»، صدماتی را به شهروندان وارد می‌کند. در این چهارچوب منابع دولتی به واسطه ناکارآمدی اداری، قصور و بی‌لیاقتی در سطح وسیعی اتلاف می‌شود. بی‌توجهی به سلامت عمومی شهروندان از جمله کودکان، اتلاف منابع عمومی، آلودگی محیط زیست، مبارزه با فقر و ... از جمله مصادیق ترک فعل‌هایی است که یک دولت مقصر می‌تواند انجام دهد. در این راستا اگر در اثر سوء تدبیر

۷۳. جیربورگ نیلز. «جرم‌انگاری همچون آخرین چاره»، ترجمه رحیم نوبهار و فاطمه نوبهار، مجله تحقیقات حقوقی ۵۳(۱۳۹۰)، ۳۸۵.

۷۴. عارفی، پیشین، ۳۵.

75. State crimes

۷۶. دیوید کوزلاریچ، ریک ماتو و ویلیام جی میلر، بزه‌دیده شناسی جرائم دولت، ترجمه مجید قورچی بیگی، فصلنامه اطلاع‌رسانی حقوقی ۲۲(۱۳۸۹)، ۱۲۳.

یک دولت و اتخاذ سیاست‌های اقتصادی نادرست، برخی صنایع یک کشور، ورشکسته و از رهگذر آن تعدادی کارگر از کار بیکار شوند، رو به تکدی و دست‌فروشی آورند بایستی بتوان آن دولت و تصمیم‌گیران را مورد محاکمه قرار داد.

نتیجه‌گیری

تکدی به عنوان پدیده‌ای اجتماعی در همه جوامع اعم از توسعه‌یافته و در حال توسعه وجود دارد. توزیع نابرابر ثروت، فرصت‌های نابرابر، شکاف اقتصادی میان فرادستان و فرودستان و تبعیض از جمله علل این پدیده است. مقابله با این علل از جمله تکالیف دولت و در زمره تعهدات حقوق بشری آنهاست. در این راستا در اصل سوم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران برای دولت تکالیفی ذکر شده که از جمله آنها رفع تبعیضات ناروا و ایجاد امکانات عادلانه برای همه در تمام زمینه‌های مادی و معنوی (بند ۹) است. همچنین در اصل چهل و سوم ریشه‌کنی فقر در زمره اهداف نظام اقتصادی جمهوری اسلامی ایران بیان شده است.

بر این اساس در نظام جمهوری اسلامی رفع فقر و دستگیری از فقرا و نه مبارزه با فقرا، از تکالیف دولت است. به دیگر سخن، وجود هر فقیر و تهیدستی انگشت اتهام را به سوی کارگزاران دولتی نشان می‌رود و مؤید تقصیر آنها در انجام تعهداتشان است. امری که در حال حاضر، خلاف آن مشاهده می‌شود و دولت در مقام مدعی و نه مکلف، اقدام به جرم‌انگاری شیوه زندگی افراد تهیدست می‌کند و تلاش آنها برای امرار معاش و زنده ماندن، حتی در فرض استطاعت را با ابزار کیفر پاسخ می‌دهد. در مقام ارزیابی جرم‌انگاری تکدی در پرتو معیار پالایش می‌توان گفت حتی اگر بپذیریم که مداخله کیفری در قبال این رفتار بر مبنای اصل ضرر توجیه‌پذیر است لیکن دولت در نظام حقوقی ایران هیچ‌گاه نمی‌تواند ادعا کند که تمامی تدابیر و حمایت‌های رفاهی را در قبال شهروندان خود به کار بسته است و با وجود این برخی از آنها رو به تکدی آورده‌اند. بنابراین می‌توان گفت که جرم‌انگاری تکدی در خوش‌بینانه‌ترین حالت در صافی دوم متوقف می‌شود.

جرم‌انگاری تکدی تنها در صورتی موجه است که شخص با بهره‌کشی و سوءاستفاده از کودکان، معلولان و افراد فرودست باند و گروهی را تشکیل دهد یا آنکه در پوشش تکدی، رفتار مجرمانه دیگری مانند قاچاق مواد مخدر و ... را انجام دهد. جرم‌انگاری در فرض نخست، برای حمایت از کرامت انسانی قربانیان است. در فرض دوم نیز تجریم به منظور حمایت از امنیت جامعه صورت می‌گیرد. بر این اساس، قانونگذار تکلیف دارد ابتدا تقصیر خود در جرم‌انگاری تکدی را جبران کند و از تکدی به عنوان رفتار مجرمانه جرم‌زدایی کند. حذف این رفتار از سیاهه قوانین کیفری افزون بر آنکه با تعهدات

حقوق بشری دولت سازگار است با اصول جرم‌انگاری که به طور مفصل به آن پرداخته شد منطبق است. همچنین همان‌گونه که پیش‌تر بیان شد جرم‌انگاری این رفتار با آموزه‌های دینی نیز ناسازگار است. جرم‌انگاری این رفتار کاملاً با تقلید از حقوق کیفری برخی از کشورهای صنعتی اروپا انجام شده و مصداق جرم‌انگاری وارداتی است.

فهرست منابع

الف) منابع فارسی

کتاب‌ها

- برهانی، محسن. اخلاق و حقوق کیفری، چاپ اول. تهران: پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، ۱۳۹۶.
- بشیریه، حسین. تاریخ اندیشه‌های سیاسی در قرن بیستم (لیبرالیسم و محافظه کاری)، جلد دوم، چاپ دوم، تهران: نشر نی، ۱۳۷۹.
- حسینی بهشتی، سید محمد، حبیب‌الله پیمان، مهدی فتاپور، و نورالدین کیانوری. آزادی، هرج و مرج، زورمداری. چاپ اول، تهران: بقیه، ۱۳۸۱.
- رستمی، هادی. حقوق کیفری و لیبرالیسم. چاپ اول، تهران: نگاه معاصر، ۱۳۹۹.
- قاری سید فاطمی، محمد. حقوق بشر در جهان معاصر، جلد اول، چاپ دوم، تهران: شهر دانش، ۱۳۸۸.
- قماش، سعید. کرامت انسانی و نقش آن در جرم‌انگاری. چاپ اول، تهران: میزان، ۱۳۹۳.
- کریون، متیو سی. آر. چشم‌اندازی به توسعه میثاق بین‌المللی حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی. ترجمه محمد حبیبی مُجنده، چاپ اول، قم، دانشگاه مفید، ۱۳۸۷.
- کلارکسون، کریستوفر. تحلیل مبانی حقوق جزا، ترجمه حسین میرمحمد صادقی، چاپ دوم، تهران: جنگل، ۱۳۹۵.
- صورت مشروح مذاکرات مجلس بررسی نهایی قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران. (۱۳۶۴). جلسه اول تا سی و یکم، چاپخانه مجلس شورای اسلامی.

مقاله‌ها

- ایوبی، حجت‌الله. «دولت‌های اجتماعی و چالش‌های پیش‌رو». دانش سیاسی ۲ (۱۳۸۶): ۳۷-۶۲.
- آقابابایی، حسین و زادفر، بهناز. «جرم‌انگاری اعتیاد به مواد مخدر در پرتو اصل پدرسالاری قانونی». مطالعات حقوق کیفری و جرم‌شناسی ۱ (۱۳۹۳): ۱-۲۱.
- جیروبرگ، نیلز. «جرم‌انگاری همچون آخرین چاره». ترجمه رحیم نوبهار و فاطمه نوبهار. مجله تحقیقات حقوقی ۵۳ (۱۳۹۰): ۳۸۳-۴۰۵.
- حبیب زاده، محمد جعفر و امیرحمزه زینالی. «درآمدی بر برخی محدودیت‌های عملی جرم‌انگاری». نامه حقوقی مفید ۴۹ (۱۳۸۴): ۳-۲۶.
- حبیب‌نژاد، احمد و زهرا سعید. «لزوم گذار از تعهد به وسیله به تعهد به نتیجه در تفسیر تعهدات دولت در اصل سوم قانون اساسی». حقوق اسلامی ۵۳ (۱۳۹۶): ۵۹-۸۴.
- عارفی، مرتضی. «تعهدات حقوق بشری دولت در حوزه پیشگیری اجتماعی از جرم». دانش سیاسی ۱ (۱۴۰۰): ۲۴۳-۲۶۶.
- عارفی، مرتضی. «گونه‌شناسی واکنش‌ها در برابر تکدی: از سیاست کیفری تا سیاست اجتماعی». مجله حقوقی دادگستری (۱۴۰۱).
- فرحبخش، مجتبی. «اخلاق‌گرایی قانونی»، در مجموعه مقالات بزرگداشت دکتر ابوالقاسم گرچی. جلد دوم، چاپ دوم، تهران: انجمن آثار و مفاخر فرهنگی، ۱۳۹۰: ۵۷۵-۵۶۰.
- کوزلاریچ، دیوید، ریک ماتو و ویلیام جی میلر. بزه‌دیده شناسی جرائم دولت. ترجمه مجید قورچی بیگی. فصلنامه اطلاع‌رسانی حقوقی ۲۲ (۱۳۸۹): ۱۱۷-۱۳۸.
- نجفی ابرندآبادی، علی حسین، محمد جعفر حبیب‌زاده و محمد علی بابایی. «جرایم مانع». فصلنامه مدرس

- علوم انسانی ۳۷(۱۳۸۳): ۲۳-۴۹.
- هادی‌تبار، اسماعیل و عادل علی‌پور. «جرم‌زدایی از جرایم ولگردی و تکدی». آموزه‌های حقوق کیفری ۷(۱۳۹۳): ۱۲۷-۱۴۶.
- هاشمی، محمد. «بررسی مفاهیم عدالت و انصاف از دیدگاه قانون اساسی». در حقوق بشر و مفاهیم مساوات، انصاف و عدالت. چاپ اول، تهران: نشر گرایش، ۱۳۸۳.
- پ: پایان‌نامه‌ها، رساله‌ها و تقریرات
- رحمانیان، حامد. «ابزارگرایی کیفری: بسترها، جلوه‌ها و پیامدهای آن»، رساله دکترا، تهران: دانشگاه تربیت مدرس، ۱۳۹۳.
- روستائی، مهرانگیز. «مبانی و قلمرو اصل ضرر در توجیه مداخله حقوق کیفری»، رساله دکترا، تهران: دانشگاه تهران، ۱۳۹۳.
- عارفی، مرتضی. «مداخله نهادهای عدالت کیفری نسبت به متهمان فقیر»، رساله دکترا، تهران: دانشگاه تربیت مدرس، ۱۳۹۶.
- فیروزمنش، افشین. «نقش مداخله کیفری در توسعه اقتصادی»، پایان‌نامه کارشناسی ارشد حقوق کیفری و جرم‌شناسی، تهران: دانشگاه امام صادق، ۱۳۸۷.
- محمودی جانکی، فیروز. «مبانی، اصول و شیوه‌های جرم‌انگاری»، رساله دکترا، تهران: دانشگاه تهران، ۱۳۸۲.
- نجفی ابرندآبادی، علی حسین. «تقریرات درس از جرم‌شناسی انتقادی تا جرم‌شناسی امنیتی»، گروه حقوق جزا و جرم‌شناسی، دانشگاه شهید بهشتی، دوره دکتری، تهران، ایران، ۱۳۹۲.

(ب) منابع خارجی

- Baker, Dennis J. "A critical evaluation of the historical and contemporary justifications for criminalizing begging". *The Journal of Criminal Law* 73, (2009): 212-240.
- Baker, Dennis J. *The Right not to be criminalized: Demarcating Criminal Law's Authority*. England: Routledge, 2016.
- Ellickson, Robert C. "Controlling Chronic Misconduct in City Spaces: Of Panhandlers, Skid Rows, and Public-Space Zoning", *The Yale Law Journal* 105(1995): 1165-1248.
- Feinberg, Joel. *Harmless Wrongdoing*. Oxford: Oxford University Press, 1990.
- Frequently Asked Questions on Economic, *Social and Cultural Rights*, Fact Sheet No.33, Geneva, United Nations, 2008.
- Schonscheck, Jonathan. *On Criminalization: An Essay in the Philosophy of the Criminal Law*, Kluwer Academic Pub, 1994.
- Smith Philip and Natalier Kristin, *Understanding criminal justice: Sociological perspectives*, Sage, 2004.
- Neocleous, Mark. *The Fabrication of Social Order; A Critical Theory of Police Power*, Pluto Press, First Publishing, 2000.